

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1325"
DOI 10.7251/GPB1710069I

Невен Исаиловић*

Историјски институт
Београд

ПОВЕЉА КНЕЗА ВУКОСЛАВА ХРВАТИНИЋА КОЈОМ ДАЈЕ СЛОБОДУ СИНУ ЈУРЈА ХРАНИЋЕВОГ И МАРИЦЕ

Кључ, 25. мај 1325.

Сажетак: Кнез Вукослав Хрватинић, на молбу тројице својих слугу, ослобађа сина Јурја Хранићевог и слушкиње Марице од обавезе да му служи, а у присуству већег броја угледника и пристава. Документ је издат у граду Кључу, који се овом приликом први пут помиње, и то у време несређених прилика на граници Босне и Угарске. Сачуван је у архиву кнезова Благајских (Бабонића), чије је врховништво кнез Вукослав напустио око 1326. године. Садржи солидно очуван печат кнеза Вукослава, други примерак првог сачуваног печата Хрватинића.

Кључне речи: Вукослав Хрватинић, Јурај Хранић, Марица Хранић, Кључ, Жупа Бањица, 1325. година, XIV век, повеља, дипломатика, латински језик.

Познато је да је Хрватин Стјепанић, кнез Доњих Краја, на прелазу из XIII у XIV век ступио у политичке, а вероватно и породичне везе са Шубићима Брибирским који су, предвођени баном Павлом I, тих година успели да овладају Босанским банатом или барем његовим већим делом. Низом уговора 1299–1305. Хрватин и његови синови регулисали су своје односе са Брибирцима, признајући њихов примат.¹ Хрватин је умро пре 1315. године, а иза њега су остала три сина – Вукослав, Павле и Вукац Хрватинић. Вероватно најстарији Вукослав први пут је самостално деловао 1315, када је у Саници, недалеко од Кључа, издао повељу која по својим формалним обележјима личи на исправу из 1325, која се овде

* Ел. пошта: neven.isailovic@gmail.com.

¹ Lj. Thallóczy, *Istraživanja o postanku bosanske banovine sa naročitim obzirom na povelje körmendskog arhiva*, GZM 18 (1906) 419–421, 434–436; T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik VII*, Zagreb 1909, 342–343; isti, *Codex diplomaticus VIII*, Zagreb 1910, 3–4, 80, 96–97; Н. Исаиловић, *Повеља бана Павла Шубића и његових синова кнезу Хрватину Стјепанићу*, ГПБ 3 (2010) 11–27.

објављује.² Том приликом је *nos comes Vkosslaus filius quidam (!) comitis Heruatini*, као локални администратор, и то у најмању руку као кнез Жупе Бањице, руководио измирењем Вука, сина Обрада, и његовог „племена“ из Санице. Том приликом се помињу и три сведока и два пристава, а прописана је световна санкција за оне који буду узнемиравали наведеног Вука Обрадовића или противречили договореном измирењу – починилац би морао платити 50 марака господину (тј. Вукославу) и још 50 поменутом Вуку.³

Десет година касније, повељом коју овде приређујемо, кнез Вукослав је дао слободу од служиначког положаја Хранићу, сину Јурја, који га је верно служио, и своје слушкиње Марице. Иако се тако нешто не помиње директно, поједини историчари су, чини се, исправно тумачили да се радило о ванбрачном детету, чији је отац био слободни поданик Хрватинића, а мајка део послуге кнеза Вукослава, због чега је дете морало добити ослобођење *ab omni servitute*.⁴ Кнез је изашао у сусрет

² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár (= MNL–OL, DL) 66496, 66502; L. Thallóczy, S. Barabás, *Codex Diplomaticus Comitum de Blagay 1200–1578*, Budapest 1897, 79, 96–97; Lj. Thallóczy, *Istraživanja o postanku*, 421, 436; T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik VIII*, Zagreb 1910, 417–418; isti, *Diplomatički zbornik IX*, Zagreb 1911, 238; L. Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, Munchen–Leipzig 1914, 47–48, 327–328. Талоци је тачно објавио да се ради о повељи из 1315. у Дипломатару Благајских, а онда је у свом чланку у Гласнику земаљског музеја у Сарајеву и његовом преводу у збирци радова *Studien* погрешно наводио да се ради о 1305. години.

³ Исто. Видети и: F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba. (1350.–1416.)*, Zagreb 1902, 9–10, 243–244; N. Klaić, *Srednjovjekovna Bosna. Politički položaj bosanskih vladara do Tvrtkove krunidbe (1377. g.)*, Zagreb 1989, 204–205; M. Ančić, *Na rubu Zapada. Tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*, Zagreb 2001, 39–40.

Марка или гривна (*marca, marcha*) представљала је и тежинску меру и новчану обрачунску јединицу. Реч је германског порекла и има значење ознаке, белешке. Као тежинска мера, марка је осциловала у зависности од региона, али је славонска марка, о којој је овде вероватно била реч, износила око 237 грама. У обрачунском смислу, постојала су два типа марке. У односу на угарски новац, једна марка је била једнака износу од три угарска флорина (дуката). Са друге стране, иста јединица се помиње и у судским поступцима. У њима је једна марка злата вредела 72 дуката, док су марке сребра осциловале у вредности од једног до четири златна дуката, у зависности од квалитета, што у овом документу није наведено. Видети: V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Zagreb 1908–1922, 360, 590, 602, 630; Z. Herkov, *Građa za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske II*, Zagreb 1956, 109–121

⁴ F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 10, 242, 244; N. Klaić, *Srednjovjekovna Bosna*, 229–230; M. Ančić, *Putanja klatna. Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV stoljeću*, Zadar–Mostar 1997, 113–114; *HBL 5*, Zagreb 2002, 728 (P. Čošković).

молбама дететовог оца Јурја, због његове верне службе, и још двојице личности од којих је једна (Будец или Будек) вероватно била Јурјев брат, а друга (Чепрња) још један службеник Хрватинића, вероватно истог друштвеног статуса.⁵ Ради додатне гаранције, бележењу правног чина присуствовала су и седморица сведока и двојица пристава.

У историографији су постојала различита тумачења држања Хрватинића и положаја земље Доњи Краји у раздобљу 1299–1326. Док су представници тзв. београдске медијевистичке школе (Сима Ћирковић, Милош Благојевић, Јелена Мргић) сматрали да су Шубићи и, делимично, Бабонићи у том периоду имали врховну власт над Босном или њеним деловима, а посебно Доњим Крајима, која је окончана око 1326. када је Стјепан II поново постао сизерен Хрватинића, задржавајући притом своје добре односе са угарским двором⁶, дотле су ставови двоје хрватских историчара били критички оријентисани према овом виђењу, а у још већој мери међусобно супротстављени. У својој нередигованој и постхумно објављеној књизи о средњовековној Босни до 1377. године, Нада Клаић је настојала да истакне како је Босна готово увек, па тако и у време моћи Шубића, била самостална земља, чије су везе са Угарском биле врло лабаве или никакве.⁷ Са друге стране, део хрватске историографије о босанском средњем веку, чији је представник Младен Анчић, заступа становиште да је Босна све време, на један или други начин, а посебно у време Брибираца, била део „archiregnum“-а – композитног Краљевства Св. Стефана (Иштвана), те да је њено племство наступало у складу са својим интересима и могућностима унутар тога оквира.⁸ Сарајевска историографија се тек у новије време детаљније бавила овим раздобљем,

⁵ Вероватно ниже жупско племство или припадници сталежа који се, нпр. у Славонији, називао *iobagiones castri* (градокмети). Више о појму у: М. Rady, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, Houndmills 2000, 79–85; Е. В. Halász, S. Miljan, *Diplomatarium comitum terrestrium Crisiensium (1274–1439)*, Budapest–Zagreb 2014, 69–101.

⁶ С. Ћирковић, *Историја Босне*, 78–80, 84–88, 359; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 41–51. За питање северне границе Босне видети: М. Благојевић, *Северна граница босанске државе у XIV веку*, Босна и Херцеговина од средњег века до новијег времена, Београд 1995, 59–76.

⁷ N. Klaić, *Srednjovjekovna Bosna*, 182–235. Овај део књиге Н. Клаић заснива се у потпуности на једној њеној раније објављеној расправи, у којој сама истиче да се историјом Босне до тада није бавила: N. Klaić, *Iz problematike srednjovjekovne povijesti Bosne*, Prilozi II u Sarajevu 14–15 (1978) 17–79.

⁸ М. Анчић, *Putanja klatna*, 80–138, нарочито 109–135; isti, *Od zemlje do kraljevstva. Mjesto Bosne u strukturi archiregnuma*, Hercegovina 26 (1) (2015) 9–88.

углавном следећи закључке београдске школе, уз отвореност за поједине идеје Н. Клаић.

Пређашњи осврт је важан ради схватања контекста у коме је настала повеља која се овде издаје, односно утврђивања правног статуса и ранга ауктора у тренутку издавања исправе. Наиме, није сасвим јасно у ком својству је Вукослав Хрватинић деловао у повељи из 1325. године. Извесно је да се, ни према формално-дипломатичким особеностима, ни према општем правном контексту, пресуда из 1315. и даровно-веровна повеља о ослобађању из 1325. суштински не разликују. Вукослављев положај делује непромењен, а он користи и исти печат. Са друге стране, док су Доњи Краји 1315. без сумње били под утицајем, ако не и непосредном влашћу хрватских Шубића Брибирских и славонских Бабонића, дотле је политичка ситуација 1325. била нешто мање јасна. У том тренутку, прошло је већ три године од пораза бана Младена II Брибирског од стране коалиције коју је сазвао угарски краљ Карло Роберт и у којој су, између осталих, учествовали и нови бан *totius Slavoniae, Croatiae et Dalmatiae* Иван Бабонић и Стјепан II, бан Босне. Хрватинићи су, без сумње, пратили развој догађаја и задржали су се на свом матичном, баштинском терену, подржавајући победничку страну. Међутим, хронологија се не може прецизно утврдити.⁹

Највероватније се радило о следећем развоју догађаја, о чему су расправљали и историчари свих школа. У изворима нема потврде да је било који син кнеза Хрватина задржао титулу кнеза Доњих Краја Босне, а сасвим је могуће да су његови синови међусобно изделили баштинске поседе. Иако је Нада Клаић сматрала да то није случај, они су, готово сигурно, до 1322. прихватили примат Шубића Брибирских на југу, односно Бабонића на северу и уклопили своје поседе у угарски административни систем. Сасвим је могуће да је у том систему, Вукослав Хрватинић, као Хрватинов најстарији син и главни наследник, био кнез Жупе Бањице и њеног централног утврђења Кључа (очеву титулу земаљског кнеза Доњих Краја Босне, чини се, није наследио), те својеврстан, иако незваничан, *comes terrestris* у угарској перспективи.¹⁰ За суседне области као што су жупе Земуник и Врбања, које су изворно припадале Босни, те Жупу (Жупанија, Жупанат) Сану, која је била

⁹ V. Klaić, *Povijest Hrvata* II/1, Zagreb 1900, 39–51; *HBL* 1, Zagreb 1983, 309 (S. Antoljak); *HBL* 5, 725–726, 728 (P. Čošković).

¹⁰ С. Ћирковић, *Историја Босне*, 78–80, 85–88; М. Анчић, *Putanja klatna*, 89–96; Ј. Мрђић-Радојчић, *Доњи Краји*, 45–48, 231–242, 244–248. Уп. N. Klaić, *Srednjovjekovna Bosna*, 201–206, 213–214, 221–232. О титули *comes terrestris* видети нап. бр. 5.

саставни део Краљевине Славоније, већ се истицало да су потпадале под власт или утицај Бабонића.¹¹ Исто је могао бити случај и са Жупом Бањицом, ако не до 1322. онда након тога. Не би било необично да се, на тај начин, један локални истакнути велможа са својом локалном заједницом и поседима интегрише у сферу утицаја угарских магната.

Световна санкција предвиђена повељом из 1315. године јасно указује на присуство угарског управног система.¹² Санкција из 1325. године је, пак, духовна, али је правни чин знатно другачији, те поређења нису умесна. Избор сведока и формулације такође указују на угарски дипломатички модел. Чињеница да су Вукослављеве повеље остале у Архиву кнезова Благајских, огранка Бабонића, указује на то

¹¹ О устројству Краљевине Славоније видети: S. Miljan, *Plemićko društvo Zagrebačke županije za vladavine Žigmunda Luksemburškoga (1387.–1437.)*, Zagreb 2015, 5–7 (doktorska disertacija u rukopisu). Лајош Талоци у свом делу о Јајачкој бановини, спаја подручје Жупе Бањице и Жупе Сане у једну целину – *Szana vármegye*, што је вероватно последица (анахроног) посматрања ствари из угарске визуре. Бабонићи су свакако имали непосредан утицај, па и контролу над Санском жупом тј. жупанијом почетком XIV века, али је она, чини се, и у време њихове доминације, представљала подручје јасно одвојено од оног које је, уз њихов благослов, држао кнез Вукослав Хрватинић. И 1313. и 1328. положај санског жупана држе особе које са Хрватинићима немају никакве везе. Такође треба поменути да се у хрватској историографији од времена Вјекослава Клаића, из непознатих разлога, изједначавала католичка парохија Мрин са Жупом Бањицом као административном јединицом. Та теза је углавном напуштена тек последњих година. Видети: F. Rački, *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*, Starine JAZU 4 (1872) 212; V. Klaić, *Poviest Bosne do propasti Kraljevstva*, Zagreb 1882, 21; L. Thallóczy, S. Barabás, *CD Blagay, 72–74, 76–79, 96–99*; T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik VIII*, 335–337; L. Thallóczy, S. Horváth, *Alsó-szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék) 1244–1710*, Budapest 1912, 24–25, 32–33; L. Thallóczy, S. Horváth, *Jajca (bánság, vár és város) története*, Budapest 1915, CCLXXXII–CCLXXXIV; Lj. Thallóczy, *Povijest (banovine, grada i varoši) Jajca 1450.–1527.*, Zagreb 1916, 242–244; J. Buturac, *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*, Starine JAZU 59 (1984) 71; Gy. Kristó, *Anjou–kori Oklevéltár II 1306–1310*, Budapest–Szeged 1992, 184; Gy. Kristó, *Anjou–kori Oklevéltár III 1311–1314*, Budapest–Szeged 1994, 238–239, 332–334; L. Blazovich, L. Géczi, *Anjou–kori Oklevéltár VII 1323*, Budapest–Szeged 1991, 270; T. Almási, *Anjou–kori Oklevéltár XII 1328*, Budapest–Szeged 2001, 74–75; Gy. Kristó, *Anjou–kori Oklevéltár XVII 1333*, Budapest–Szeged 2002, 177; M. Ančić, *Putanja klata*, 90, 113–121; J. Мргић-Радојчић, *Доњи Крају*, 45–48, 163–166, 231–242, 244–248 и даље према регистру.

¹² MNL–OL, DL 66496; L. Thallóczy, S. Barabás, *CD Blagay, 79*; Lj. Thallóczy, *Istraživanja o postanku*, 436; L. Thallóczy, *Studien*, 327–328. За пример из времена управе бана Вука Вукчића у Далмацији и Хрватској видети: T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik XVII*, Zagreb 1981, 397–398.

да је сам Вукослав или представници локалног племства који су били дестинатари његових исправа, били повезани са Бабонићима. Стога је вероватно да је, ако не и пре 1322. године, Вукослав Бањицом управљао уз благослов поменутих хрватских магната.

По свему судећи, у тренутку даровања слободе Хранићу, сину Јурја и Марице, кнез Вукослав Хрватинић деловао је, са свим овлашћењима, као жупски кнез по свом наследном, баштинском праву, а под врховништвом Бабонића. У истом периоду, постепено су се кварили односи краља Карла Роберта и Бабонића, што је резултовало прво сменом бана Ивана (1323), а затим и побуном његових нећака (1326/1327), коју је брзо угушио славонски бан Микац Михаљевић.¹³ Поменута побуна вероватно је била тренутак када је Вукослав „оставио хрватског господина и Бапшиће“¹⁴ – што се није десило истовремено, већ у распону од пет година – и прешао на страну Стјепана II Котроманића, чиме су његови баштински поседи поново постали део Босне.¹⁵ Како је босански бан тада био у добрим односима са угарским краљем чији је био верни вазал, ова промена се суштински није ни осетила, нити се сматрала променом државних граница.¹⁶ Сматрамо да је исправна процена новије историографије да су даровно-веровне повеље бана Стјепана издате Вукославу Хрватинићу настале око 1326. године. Како се у њима Вукослав назива сином Хрватина Кључког, може се са великом вероватноћом рећи да су Кључ и Бањица били примарни баштински поседи рода Хрватинића.¹⁷ Извесно је да је Вукослав од бана добио потврду власти над жупама Бањицом и Врбањом, а не кнештво Доњих Краја. Такође је јасно да се тај договор није односио на његову браћу, која су се независно од њега договорили са Стјепаном II. Неверство Вукослављевих жупа, које су стале на страну Хрвата, могло се односити не само на држање властеле, већ и самог Хрватинића, али је његовом променом стране то неверство превазиђено и поништено.

¹³ HBL 1, 309 (S. Antoljak); Н. Kekez, *Pod znamenjem propetog lava : povijest knezova Babonića do kraja 14. stoljeća*, Zagreb 2016, 91–92, 100, 109–110, 144–151.

¹⁴ Термин „хрватски господин“ вероватно се односи на Младена II Шубића.

¹⁵ Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 42–43, 46–48, 226.

¹⁶ С. Ђирковић, *Историја Босне*, 86–89; М. Анчић, *Putanja klatna*, 112–135.

¹⁷ Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 42–43, 46–48, 226, 231; Ј. Мргић, *Повеља бана Стјепана II Котроманића којом даје кнезу Вукославу Хрватинићу жупе Бањицу и Врбању*, ГПБ 1 (2008) 11–22; иста, *Повеља бана Стјепана II Котроманића којом кнезу Вукославу Хрватинићу даје своју „вјеру господску“*, ССА 7 (2008) 51–58. Хрватинићи су имали блиске везе и са Жупом Лушци, али је она прешла у банске руке у време учвршћивања власти бана Стјепана II.

Током своје даље каријере, кнез Вукослав је наступао као босански великаш са поседима у жупама Бањици и Врбањи. Умро је вероватно између 1341. и 1343. године, а његови потомци су се изневерили босанском бану Твртку током прве деценије његове владавине, прелазећи у службу угарског краља Лајоша.¹⁸

Опис повеље

Документ, који представља оригинал, данас се чува у Мађарском националном архиву у Будимпешти (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára), у тзв. Предмохачкој збирци (Mohács Előtti Gyűjtemény) под сигнатуром Diplomatikai Levéltár (DL) 66502.¹⁹ Првобитно је припадала породичном Архиву кнезова Благајских (Gr. Blagay család levéltára), који се неко време налазио у Мађарском народном музеју, пре него што је пренет у тадашњи Мађарски државни архив у коме се водио у секцији Q, као фонд бр. 45. Стара сигнатура повеље која се овде анализира била је Q 45/120. Приложено издање приређено је на основу дигиталних фотографија начињених у Мађарском националном архиву.

Повеља је исписана на комаду пергаментa који, према оријентацији текста, има облик положеног правоугаоника (*landscape*).²⁰ Димензије су 158 мм по дужини (од чега на плику отпада 23 мм), односно 254 мм по ширини. Текст је исписан на глаткој страни пергаментa која је беле боје, док спољашња, груба страна, има нешто тамније нијансе. Пергамент је био пресавијен два пута по дужини и два пута по ширини (од чега је један преклоп представљао плику), чиме је подељен на девет неједнаких поља (шест са превијеном пликом). Текст, на латинском језику, исписан је у 12 редова, мастилом тамносмеђе боје. Маргине износе 23 мм (лева), 17 мм (десна), 17 мм (горња) и 60 мм (доња, са развијеном пликом). Коришћено писмо било је карактеристично за Угарску крајем XIII и почетком XIV века и представља канцеларијску готицу која има елементе позне каролине.²¹ Документ се, у тексту, назива једноставно *presentes*

¹⁸ Lj. Thallóczy, *Istraživanja o postanku*, 424–428, 438–440; М. Анчић, *Putanja klatna*, 113, 133–134; *HBL* 5, 726–730 (Р. Џошковић); Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 50, 63–68.

¹⁹ *Collectio diplomatica Hungarica*, Budapest 2008. (DVD-ROM). Погледати и интернет портал: <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/>

²⁰ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014, 174, 196–198 (докторска дисертација у рукопису).

²¹ Ј. Стипишић, *Поточне повјесне знаности у теорији и пракси*, Zagreb 1972, 98–103, sl. 37.

(ово).²² Пергамент је углавном добро очуван и само је местимично оштећен. На њему се налази десетак рупица, али ниједна од њих није оштетила текст до непрепознатљивости. На полеђини се не налазе записи савремени настанку повеље, већ само отисци четири модерна штамбиља – Архива кнезова Благајских са уписаном сигнатуром (бр. 120) и годином (ап. 1325), затим Мађарског народног музеја – збирке грофовске породице Благајских, средњовековне збирке Државног архива и, најзад, штамбиља којим је отиснута тренутна сигнатура (66502).

Исправа је снабдевена висећим печатом. Врпца је уплетена од конаца тамноцрвене и жуте боје. Жутих конаца је нешто више, а на месту чвора готово да се стиче дојам да су конци првобитно били саткани заједно и да су црвене ивице служиле да оивиче жуту средину, али се то не може поуздано утврдити. Врпца је провучена кроз по два суседна прореза на средини документа (заправо се ради о два прореза кроз савијену плику и сам документ), а затим на полеђини везана у чвор. Испод чвора она улази у печатну грудву на једном месту, на врху грудве, а из ње излази на два крака при дну, на две супротне стране. Печатни типар, кружног облика, пречника 54 мм, припада категорији средњих печата.²³ Отиснут је на грудви облика зделице (полулопте), која је израђена од тамносмеђег воска (боја је тамнија на полеђини) и која има уске и ниске ивице. Отисак је у плитком удубљењу, а израђен је такође у воску природне боје, тек нешто светлијих нијанси.²⁴ Исти такав печат употребљен је и на повељи Вукослава Хрватинића из 1315.²⁵ Иако је реч о првом сачуваном печату Хрватинића, о коме до сада није било речи у историографији, ни сигилографији, на основу доступних снимака тешко је рећи нешто више о мотивима и легенди угравираној на типару.²⁶ Отисак није оштећен, али није довољно рељефан. Спољна кружница је садржавала легенду, очито на латинском језику, али се то више не може поуздано утврдити, нити се било која реч може прочитати. Ни издавачи, ни службеници Мађарског националног архива нису покушавали да растумаче натпис, али је то учинио Милан Шуфлај, после увида у оригинал, у својим прилозима за

²² Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 277, 292–296, 299.

²³ Р. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 7, 83–90; G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena*, Sarajevo 1976, 64–66, 91–117.

²⁴ G. Čremošnik, *Studije*, 75–81, 106–111.

²⁵ MNL-OL, DL 66496; <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/>

²⁶ Р. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati*, 54–55; А. Sulejmanagić, *Grbovi Vukčića Hrvatinčića*, *Povijesni prilozi* 48 (2015) 33–70.

дипломатар Благајских. По њему, ради се о печату који је „okrugli, čitavi ali trošni (2r = 50 mm) pečat u običnom vosku. U polju leži štit opkoljen ljljanima (?). Legenda +...VL[C]OSLAVI C[OMITIS]...HERVATINI²⁷“. Дакле, легенда печата би одговарала кнежевој интитулацији и реконструисана би, теоријски, могла гласити: + S[IGILLUM] VL[C]OSLAVI C[OMITIS] FILII C[OMITIS] HERVATINI.²⁷ Кад је реч о ликовним и хералдичким мотивима, ситуација је тек нешто боља на расположивим нам снимцима. Јасно се види да је реч о хералдичком печату који се састоји од косо постављеног штита на коме се налазио грб, кациге која се ослања на штит, те хербалних мотива који су штит и кацигу окруживали. Сада је једино јасно видљиво да хербални мотиви представљају границе са изданцима на врховима које се надовезују и на кацигу. То свакако нису хералдички љиљани. Сама кацига је прилично мала и могла би се побркати са неидентификованом животињском главом, али границе ипак указују да је реч и шлему. Мотив у грбу је немогуће идентификовати – можда се чак ради о композитној представи. Делује као да би се могло назрети крило које су користили Шубићи Брибирски који су од почетка XIV века па до 1322. били сениори Хрватинића, али то остаје само једна од хипотеза.²⁸ Исти печат на повељи Вукослава Хрватинића из 1315. још је слабије очуван. Ту се, пак, може назрети неколико појединачних слова легенде, али без могућности да се било која целовита реч реконструише, те остајемо на Шуфлајевим решењима.²⁹

Ранија издања

L. Thallóczy, S. Barabás, *Codex diplomaticus comitum de Blagay*, Budapest 1897, 96–97, br. 50; T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik IX*, Zagreb 1911, 238, br. 193; M. Brković, *Srednjovekovna Bosna i Hum: identitet i kontinuitet*, Mostar 2002, 205 (перегест на хрватском); L. Géczi, *Anjoukori Oklevéltár IX 1325*, Budapest–Szeged 1997, 124, br. 207 (перегест на мађарском).

²⁷ M. Šufflay, *Iz arkiva ug. narodnog muzeja*, Vjesnik Kralj. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva 8 (1906) 227.

²⁸ J. Belošević, *Pečatnik hrvatskoga bana Pavla I Bribirskog iz Zadra*, Diadora 3 (Zadar 1965) 159–167, T. I–V; P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati*, 11–13, 92–95; H. Исаиловић, *Повеља бана Павла Шубића*, 12–14. Уп. А. Sulejmanagić, *Grbovi*, 45–63.

²⁹ MNL-OL, DL 66496; <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/>. Модерне технологије које би нам могле омогућити боље дешифровање ликовних мотива и легенде ова два примерка истог печата, у овом тренутку нам нису биле доступне.

Повеља је, чини се, на основу оригинала издата само у Дипломатару Благајских кнезова коју су 1897. приредили Лајош Талоци и Шаму Барабаш. Издање у Смичикласовом *Дипломатичком зборнику* у потпуности се ослања на првобитно, уз минималне, хиперкорективне измене (*sepe dicti* се спаја у *sepedicti*, *fide dignis* у *fidedignis* и слично). Слова *s* и *t* се тешко разликују, па смо се у овом издању држали ортографских правила латинског језика. Додатни проблем представља отежано, а местимично и немогуће разликовање великих слова *B* и *R*. Талоци и Барабаш су, стога, поједина имена читали према језичком осећају, а њихова решења у потпуности је преузео Смичиклас. Како нисмо у могућности понудити боље решење, указаћемо на алтернативне могућности читања имена – *Budec* би могао бити *Rudec*, *Radosclao* *Badosclao*, *Radec* *Badec*, а *Budona* *Rudona*. У самом издању задржани су вероватнији облици, за које су се одлучили и ранији приређивачи. Скраћивање групе *ae* у *e* је очигледно у оригиналу и примењивано је на одговарајућим местима.

Текст повеље

Nos comes Wlcosclaus, filius Heruatini³⁰ comitis, significamus universis quibus expedit presentium per tenorem, quod accedentes [2] ad presentiam nostram Ceperna, Georgius et Budec, postulantes a nobis libertatem nati Georgi³¹ (!) supra dicti, filii Chranic, qui [3] idem prefatus Georgius genuit filium cum ancilla nostra nomine Maricha Chranic nuncupatum. Nos itaque considerantes servi[4]tia sepe dicti Georgii una cum fratribus suis Andree³² et Budec, quae³³ exercuit fideliter et efficaciter persone nostre, misimus predic[5]tum natum Georgii et Mariche nomine Chranic liberum et exemptum ab omni servitute fide nostra mediante. Si autem verba [6] aliquae³⁴ contrarietatis prodixerint supra predictum Chranic nati mei, me decedente, scilicet Lato, Wlc, Paulus, ira Dei descen[7]dat super eos et incurrant in sententiam paternalem. Secundum, autem, consuetudinem terre nostre atque fide firmiora stabilitatem [8] preducentes ipsum sepe dictum Chranic assecuravimus presentibus viris idoneis atque fide dignis magistro Damiano, Ra[9]dosclao filio Radec, Ceperna, Georgio capellano nostro, Wlcosclaus

³⁰ У ранијим издањима погрешно: Ногуатини.

³¹ У ранијим издањима кориговано на: Georgii.

³² У ранијим издањима погрешно: Andrea.

³³ У ранијим издањима погрешно: qua.

³⁴ У ранијим издањима погрешно: aliqua.

filius³⁵ (!) Wlcmcr, Budona de generatione Cholunic, Budis|10|clao³⁶ filio Gerdomil. Pristaldi vero huius cause Dragos, filius Miros³⁷, et Radec comes noster. In cuius rei testimo|11|nium sigillum nostrum munim[i]ne roboratum duximus apponendum. Datum in castro nostro Cluc, in festo Urbani |12| pape, anno domini M° CCC° XX V.

Превод повеље

Ми кнез Вукослав, син кнеза Хрватина, дајемо на знање свима којих се то тиче кроз садржај ове исправе да су, дошавши пред нас, Чепрња, Јурај и Будец затражили од нас слободу за сина горе наведеног Јурја, сина Хранића, будући да је исти наречени Јурај добио сина који се зове Хранић са нашом слушкињом званом Марица. Стога смо ми, размотривши службе реченог Јурја, које је заједно са својом браћом Андријом и Будецом, нашој личности верно и ефикасно вршио, наведеног сина Јурја и Марице именом Хранић нашом вером учинили слободним и изузетим од свакога служења³⁸. Ако, пак, неке речи противљења у вези са реченим Хранићем после моје смрти испоставе моји синови – Влатко, Вук и Павле, нека гнев божји падне на њих и нанесе очинску осуду. У складу, пак, са обичајем наше земље, утврђујући неопозивост чвршћом вером, истог реченога Хранића осигурали смо кроз присуство ваљаних и вере достојних људи – магистра Дамјана, Радослава сина Радца, Чепрње, Јурја нашег капелана, Вукослава сина Вукмира, Будоње из племена Колунића, Будислава сина Грдомила. А пристави ове ствари су Драгош, син Мироша, и Радец, наш кнез. За сведочанство и оснажење ове ствари дадосмо да се причврсти наш утврђени печат. Дато у нашем граду Кључу, на празник папе Урбана, лета Господњег 1325.

³⁵ Талоци и Барабаш су ово име пребацили у одговарајући падежни облик: Wlcosclao filio Wlcmcr, али су у фусноти указали да у оригиналу стоји номинатив, који ми овде задржавамо.

³⁶ Првобитно је био написан номинативни облик Budisclaus. После је избрисан, али се трагови још увек виде.

³⁷ У ранијим издањима погрешно: Mirus.

³⁸ Мисли се на било какав служиначки положај.

Дипломатичке особености

У бази Мађарског државног архива наводи се да се ради о „приватној исправи жупана Вукослава“.³⁹ Иако према намени има донекле приватан карактер, овај документ представља јавно-правни акт који је издао вршилац локалне власти. Ради се о даровно-веровној повељи, која садржи елементе типичне за латинске обрасце који су коришћени за такву врсту докумената. Након интитулације са уобичајеном множинском формом (*Nos comes Wlcoslaus, filius Heruatini comitis*), следи типски спој промулгације и опште инскрипције (*significamus universis quibus expedit presentium per tenorem*).⁴⁰ Експозиција се своди на петицију три личности које су молиле Вукослава Хрватинића да ослободи сина једног од њих (Јурја) и Марице, Вукослављеве слушкиње, служиначког положаја. Хрватинић је, у диспозиционом делу повеље, одлучио да изађе у сусрет наведеној молби, имајући у виду службу које је за њега вршио наведени Јурај, заједно са браћом Андријом и Будецом. Уз то, позвао се на своју веру (*fide nostra mediante*), као духовно извориште донете одлуке.⁴¹ Након тога, у веровном делу исправе, ређају се гарантне формуле. Прва је духовна санкција, односно адмониција усмерена према аукторовом мушком потомству, уколико оно порекне одредбе повеље (*Si autem verba aliquae contrarietatis produxerint...nati mei, me decedente ...ira Dei descendat super eos et incurrant in sententiam paternalem*).⁴² Другу гарантну формулу представљају сведоци – ваљани и вере достојни људи из окружења самога Вукослава, као и двојица пристава, такође из исте средине.⁴³ Наведена формула сведока овде има и непосредно короборативну улогу, јер се наводи да она представља гаранцију „према обичају наше земље“ (*Secundum... consuetudinem terre nostre*)⁴⁴ и ојачање вере (*fide firmiora*). Повеља се завршава уобичајеном короборацијом уз помен печата, те датумом који садржи комплетне податке о месту и времену издавања документа. За хронолошки део датације употребљен

³⁹ *Collectio diplomatica Hungarica*; <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/>

⁴⁰ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 512–517.

⁴¹ С. Ћирковић, „Верна служба“ и „вјера господска“, *Зборник ФФ у Београду* 6–2 (1962) 95–112.

⁴² С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*. X Санкција, *Глас СКА* 100 (1922) 2–3; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 413–418.

⁴³ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*. XV Сведоци, *Глас СКА* 110 (1924) 7–18; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 450–469.

⁴⁴ М. Анџић, *Na rubu Zapada*, 148.

је облик типичан за латинске угарске исправе – датовање по верском празнику, у овом случају празнику папе Урбана I (што одговара 25. мају).⁴⁵ Андрија Зирдум наводи да датовање празником везаним за свеца – папу и помен капелана указују на католички карактер исправе, али се ради пре свега о дипломатичком обрасцу.⁴⁶ Исправа, као и она из 1315. године, није, супротно мишљењима неких историчара, превод или прилагођени облик неке словенске исправе. Њени дипломатички обрасци сасвим су у складу са оновременим формуларом сродних докумената ауктора сличног статуса.

Треба се још осврнути на неколико специфичности ове исправе. Пре свега би требало утврдити у ком се својству овде јавља Вукослав Хрватинић, о чему је већ било речи у уводном делу рада. Он се наводи као кнез Вукослав, син кнеза Хрватина. Навођење владарске множине није индикативно, јер се ради о типском елементу јавно-правних латинских исправа овог времена.⁴⁷ Ради се о времену након слома власти Младена II Шубића Брибирског (1322), а, по свему судећи, пре издавања две повеље Стјепана II кнезу Вукославу (око 1326).⁴⁸ Због тога је тешко рећи да ли је он у овом документу тек предводник свога рода са титулом кнеза или жупски кнез Бањице. Уз Вукослављево име се свакако не помиње никаква територија, већ само титула и очево име.⁴⁹ Због чињенице да се документ тиче даровања слободе потомку чланова Вукослављевог домаћинства мађарски архивисти су га сматрали „приватним“, а можда је баш зато и његова интитулација упрошћена, будући да је исправа била првенствено упућена ужем кругу људи који су деловали око самог Вукослава.

Било како било, вероватније је да је, у том тренутку, Вукослав још увек био племић угарске државе, односно да је његов баштински посед (Жупа Бањица) био обухваћен интересном зоном славонских банова Бабонића, који су одиграли улогу у смени Брибираца са власти у

⁴⁵ С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици. XVII Датирање*, Глас СКА 132 (1928) 29–45; D. Lovrenović, *Bosanska kvadratura kruga*, Sarajevo 2012, 203–211; J. Stipišić, *Potočne povijesne znapanosti*, 175–176; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 494–495.

⁴⁶ А. Zirdum, *Karta srednjovjekovnih crkava na tlu Bosne i Hercegovine*, Bosna franciscana 15 (2001) 185.

⁴⁷ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 343–344.

⁴⁸ Ј. Мрغيћ-Радојчић, *Доњи Краји*, 46–48; *HBL* 5, 728 (Р. Ђошковић); *СБР* 2, Нови Сад 2006, 474–475 (Ј. Мрغيћ); Ј. Мрغيћ, *Повеља бана Стјепана II*, ГПБ 1 (2008) 12–16; иста, *Повеља бана Стјепана II*, *ССА* 7 (2008) 52–56.

⁴⁹ Ј. Мрغيћ-Радојчић, *Доњи Краји*, 43, 46; *СБР* 2, 474–475 (Ј. Мрغيћ).

Хрватској и Босни.⁵⁰ О томе сведочи и чињеница да је ова повеља некако завршила у породичном Архиву кнезова Бабонића Благајских, као и то што се међу сведоцима јавља један хрватски племић из Псета – Будоња из племена Колунића, који несумњиво није био поданик босанског бана.⁵¹ Вукослав је, вероватно, тада још био својеврсни *comes terrestris* (жупан локалне племићке заједнице) под патронатом Бабонића, што је био и десет година раније, тада и под контролом Брибираца.⁵² Нада Клаић је истакла да би било добро видети Вукослављев печат на исправи из 1325. године, када је устврдила да се он одметнуо од Брибираца још 1315.⁵³ У време када је она то писала, већ дуго је било доступно читање легенде које је понудио Шуфлај, али га она, усредсређена на изворе (а пре свега Смичикласов Дипломатички зборник), није пронашла. Ни сада, када је квалитетна фотографија печата лако доступна научној јавности, услед оштећености отиска не може се рећи ништа више о титули којом се китио Хрватинов најстарији син, али се Шуфлајево читање чини уверљивим, а уз то би могућност мотива крила на грбу указивала да није тако рано раскинуо са Шубићима. Убрзо након издавања овде анализираних повеље, он је искористио спорове Бабонића са угарским краљем и прешао је на страну Стјепана II. Тако је прво напустио хрватског господина (1322), а затим и „Бапшиће“, тј. Бабониће (1322) и од босанског бана добио жупе Бањицу и Врбању у којима је имао своје баштинске поседе, с тим што је барем прву већ *de facto* држао.⁵⁴ Већ у овој исправи Вукослав наводи да је Кључ, средиште Жупе Бањице, „његов утврђени град“, а он ће то остати и доцније.⁵⁵

Вреди, на крају, рећи понешто и о поменима институције вере у овом документу. Не само због садржаја и централног правног чина исправе – ослобођења детета од служиначког положаја, већ и због тадашњих обичаја, гарантни елементи чине више од трећине акта.

⁵⁰ V. Klaić, *Povijest Hrvata* II/1, 39–51; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 86–87; М. Ančić, *Putanja klatna*, 109–114; *HBL* 1, 308–309 (S. Antoljak); *HBL* 5, 725–729 (P. Čošković); Н. Kekez, *Pod znamenjem propetog lava*, 144–147.

⁵¹ V. Klaić, *Županija Pset (Pesenta) i pleme Kolunić*, *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva*, n. s. 15 (1928) 5.

⁵² L. Thallóczy, S. Barabás, *CD Blagay*, 79; Т. Smičiklas, *Diplomatički zbornik VIII*, 417–418; Lj. Thallóczy, *Istraživanja o postanku*, 436; L. Thallóczy, *Studien*, 327–328.

⁵³ N. Klaić, *Srednjovjekovna Bosna*, 229–230.

⁵⁴ М. Ančić, *Na rubi Zapada*, 60; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Крају*, 42–43, 46–48, 226, 231; Ј. Мргић, *Повеља бана Стјепана II*, ГПБ 1 (2008) 11–22; иста, *Повеља бана Стјепана II*, ССА 7 (2008) 52–56.

⁵⁵ Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Крају*, 43, 45–46, 50, 231, 234, 237–238.

Кнез Вукослав прво помиње своју веру као примарну гаранцију одлуке коју је донео, затим спречава потенцијално противљење својих синова претећи им божјим гневом, да би, на крају, како би додатно ојачао своју сопствену веру, а „према обичају наше земље“, призвао сведоке и приставе да буду гаранти.⁵⁶ Која је то „наша земља“? Угарска или њене круновине и бановине Славонија и Хрватска, Босна, Вукослављева жупа или баштинска земља? Биће да тај термин није био сасвим прецизно везан за некакав политички или административни ентитет, већ се претхело рећи да је то обичај локалне средине, за који знамо да је био карактеристичан за шири простор централног Балкана (пре свега Босне, али и делова Хрватске и других суседних територија).⁵⁷ Како се радило о ствари која је имала везе са Вукослављевим домаћинством, и сведоци су махом припадали кнезовом окружењу и били су локални угледници сличног или истог ранга као и подносиоци молбе (петиције). Ту су Хрватинићев капелан, његов кнез, један магистар (који је такође могао бити у кнежевој служби), а вероватно и један од молилаца (Чепрња). Практично се, као једини сведок који је свакако долазио „са стране“, помиње Будоња од Колунића, који се можда затекао код Вукослава у време издавања документа. Ни о једној од ових личности се, судећи према тренутно доступним изворима, не зна ништа друго осим онога што је наведено у овој повељи. Најзад, интересантно је да кнез Вукослав у овој повељи има свог капелана (вероватно припадника католичке цркве), да би већ око следеће године добио гаранције цркве босанске у другој повељи коју му је издао бан Стјепан II, што би указивало на Хрватинићеву припадност овој верској заједници.

Просопографски подаци

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне и Старог српског архива* већ су објашњавани појмови/установе: **comes Wlcosclaus, filius Heruatini comitis/кнез или жупан Вукослав, син кнеза Хрватина** (ССА 4, 118; ССА 7, 55–56; ГПБ 2, 19); **comes Heruatinus/кнез Хрватин** (ГПБ 3, 23); **Lato/Влатко Вукославић, син кнеза Вукослава Хрватинића**

⁵⁶ М. Костренчић, *Fides publica (јавна вера) у правној историји Срба и Хрвата до краја XV века*, Београд 1930, 60–63; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 417, 431–432, 448–459; исти, *Помени предака и сродника у средњовековним босанским повељама*, Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности VIII, ур. Г. Јовановић, Деспотовац–Београд 2017, 108–109.

⁵⁷ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 450–469.

(ССА 1, 88–89; ССА 2, 75; ГПБ 4, 17); **Wlc/Вук Вукославић, син кнеза Вукослава Хрватинића** (ССА 1, 88–89); **Paulus/Павле Вукославић, син кнеза Вукослава Хрватинића** (ССА 1, 88–89; ГПБ 4, 26).

Серегна (Чепрња, Чеперна), 2, 8 (редови у изворнику) – личност поменута само у овој повељи. Претпостављамо да је Чепрња који се јавља као један од подносилаца петиције кнезу Вукославу идентичан са сведоком правног чина који је носио исто име. Само име је забележено у изворима XIII–XV века, када се, између осталих, помињу омишки дијак и нотар Чепрња, Чепрња Градисалић, властелин Павла Радиновића и други.

Georgius, filius Chranic (Јурај, син Хранића), 2–5 – личност поменута само у овој повељи. Знамо да је заједно са браћом Будецом и Андријом служио кнеза Вукослава Хрватинића, као и да је са Вукослављевом слушкињом Марицом имао сина који се звао Хранић и који је анализираном повељом ослобођен служиначког положаја. Претпостављамо да је припадао слоју нижег племства, а свакако је био угледник у Жупи Бањица.

Budec (Будец или Будек), 2, 4 – личност поменута само у овој повељи. Претпостављамо да је подносилац петиције кнезу Вукославу идентична личност са братом Јурја, сина Хранића.

Maricha Chranic, ancilla (Марица Хранић, слушкиња), 3, 5 – личност поменута само у овој повељи као служавка кнеза Вукослава Хрватинића, (вероватно невенчана) супруга Јурја, сина Хранића, и мајка Јурјевог сина Хранића.

Andrea(s) (Андрија), 4 – личност поменута само у овој повељи, као брат Јурја, сина Хранића.

Chranic (Хранић), 5, 6, 8 – личност поменута само у овој повељи. Син (можда незаконити) Јурја, сина Хранића, и Марице, слушкиње кнеза Вукослава Хрватинића.

magister Damianus (магистар Дамјан), 8 – личност поменута само у овој повељи, као један од сведока. Није познато у којој струци је Дамјан стекао звање магистра, али је вероватно служио кнеза Вукослава као писар, лекар или мајстор неког другог заната.

Radosclaus, filius Radec (Радослав, син Радца или Радека), 8, 9 – личност поменута само у овој повељи, као један од сведока.

Georgius, capellanus noster (Јурај, капелан наш), 9 – личност поменута само у овој повељи, као један од сведока. Био је капелан кнеза

Вукослава Хрватинића у Кључу и, готово извесно, припадник католичке цркве.

Wlcosclaus, filius Wlmer (Вукослав, син Вукмира), 9 – личност поменута само у овој повељи, као један од сведока.

Budona de generatione Cholunic (Будоња из племена Колунића), 9 – личност поменута само у овој повељи, као један од сведока. Колунићи су били хрватски племићи из Жупе Псет, коју помиње још Порфирогенит (*Pesenta*), а која се простирала јужно од Бихаћа, западно од планине Грмеч и поречја Сане, источно од реке Уне и планине Пљешивице, а северно од Граховског поља, претежно на територијама данашњих општина Бихаћ, Босанска Крупа, Босански Петровац (где је било њено средиште) и Дрвар. Та територија у средњем веку није припадала Босни, осим можда повремено, у време проширења краља Твртка I и Хрвоја Вукчића на поречје Уне.

Литература: V. Klaić, *Županija Pset (Pesenta) i pleme Kolunić*, *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva*, n. s. 15 (1928) 1–12; M. Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Sarajevo 1957, 57; isti, *Postanak srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo 1982, 16.

Budisclaus, filius Gerdomil (Будислав син Грдомила), 9, 10 – личност поменута само у овој повељи, као један од сведока. Име Грдомил забележено је још неколико пута, али се овај Грдомил не може повезивати са истоименим казнацом из времена бана Нинослава.

Dragos, filius Miros (Драгош, син Мироша), 10 – личност поменута само у овој повељи, као један од пристава.

Radec, comes noster (Радец или Радек, кнез наш), 10 – личност поменута само у овој повељи, као један од пристава. Личност у служби кнеза Вукослава Хрватинића. Није јасно да ли је он отац раније поменутог Радослава, сина Радца или Радека. Извесно је да је имао титулу кнеза, али да је по рангу био испод Вукослава Хрватинића, који је био жупски кнез (из босанске перспективе) или нешто налик на *comes terrestris*-а (из угарске).

Установе и важнији појмови

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњавани појмови/установе: **comes/кнез** (ГПБ 2, 3, према регистру); **presentes/исправа** (ГПБ 2, 85; ГПБ 3, 27); **servitium/служба** (ГПБ 1, 97); **fides nostra/наша вера** (ГПБ 1, 3, 6, према регистру); **magister/**

магистар, мештар, мајстор (ГПБ 2, 126); **capellanus/капелан** (ГПБ 2, 61–62, 87); **pristaldus/пристав** (ГПБ 1, 19); **castrum/град** (ГПБ 3, 26; ГПБ 6, 77).

ancilla (слушкиња, служавка), 3 (ред у изворнику) – термин који је означавао припадницу послуге, жену која је обављала дневне послове у оквиру властеоског домаћинства. Шишић је, чини се, погрешно, овај термин превео са „кметица“.

Литература: *ЛССБ*, 560–561 (С. Ћирковић, С. Рудић).

natus (син), 5 – за разлику од чешћег термина *filius*, реч *natus* има општији карактер, који означава рођену особу, пород. У историографији је изнета претпоставка да је избор овог термина могао бити један од показатеља да се радило о незаконитом детету, а не о законитом, јер би у том случају била искоришћена реч *filius*.

Литература: *HBL* 5, 728 (Р. Ћошковић).

consuetudo terre nostre (обичај наше земље), 7 – није јасно да ли се ради о обичају Вукослављеве жупе, Славоније за коју се његова жупа везивала када је припадала Угарској или, пак, читаве Босне. Извесно је да је реч о установи обичајног права која је подразумевала ојачавање сигурности неке одлуке или заклетве призивом сведока, а таква установа је била раширена у југоисточној Европи, а посебно у Босни. Реч *consuetudo* имала је и значење обичаја са законском тежином.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Zagreb 1908–1922, 772; *ЛССБ*, 455–457 (Н. Ф. Павковић); M. Rady, *Customary Law in Hungary: Courts, Texts and the Tripartitum*, Oxford 2015.

virī idonei atque fide digni (ваљани и вере достојни људи), 8 – овде се уместо термина сведоци, користи овај термин, типичнији за угарску дипломатичку праксу. У Угарској су то најчешће били локални угледници, најчешће из редова нижег племства, који су деловали као гаранџи или сведоци приликом увођења у посед, опходње граница поседа, сведочења у споровима између племића итд.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 170–176; *ЛССБ*, 651–652 (М. Шуица); ГПБ 3, 59 (Д. Јечменица), 123 (Р. Поповић); ГПБ 8, 38 (М. Ивановић); M. Rady, *Nobility, Land and Service*, 62–78; М. Ивановић, „Добри људи“ у српској средњовековној држави, Београд 2017.

generatio (племе), 9 – родовска заједница шира од породице или рода. У хрватским земљама чест термин који је означавао ширу скупину

племенитих сродника, обично везану за територију на којој су се налазили баштински поседеи.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 935–942; *ЛССБ*, 521–523 (С. Тирковић); M. Rady, *Nobility, Land and Service*, према регистру; D. Karbić, *Hrvatski plemićki rod i običajno pravo*, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 16 (1998) 73–117; I. Majnarić, *Kasnosrednjovjekovna obiteljska struktura hrvatskoga plemstva*, *Povijesni prilozi* 48 (2015) 7–31.

comes noster (кнез наш), 10 – овај термин није сасвим јасан. Носилац овог звања – Радец, пристав у анализираној повељи, био је у служби кнеза Вукослава Хрватинића, али није јасно да ли је био некакав претеча дворског кнеза или пак претеча „жупана“ какви су се сретали у далматинским градовима у XIV и XV веку, делујући као заступници или заменици својих господара или послодаваца (Шишић се, у својој књизи о Хрвоју Вукчићу, определио управо за термин „наш жупан“ када је реч о овој личности). Титула може имати и везе са куријалним судством. Тако је нпр. Михаило, жупан Сане у ранијем периоду (1264), имао као пристава свог куријалног кнеза Јакова (*pristaldus noster Jacobus comes noster curialis de Bichich*). У каснијим босанским повељама јављали су се само изрази „наш кнез дворски“, „властелин наш кнез [име особе]“, „посланик наш кнез [име особе]“.

Извори: G. Wenzel, *Árpádkori új okmánytár = Codex diplomaticus Arpadianus continuatus* XI, Pest 1873, 536.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 514–516; *ЛССБ*, 143–144 (Р. Михаљчић).

Топографски подаци

castrum nostrum Cluc (град наш Кључ), 11 (ред у изворнику) – утврђени град чији се први поуздани помен налази у овој повељи. Био је једно од главних средишта породице Хрватинића. Сам кнез Хрватин с краја XIII и почетка XIV века називао се у исправама бана Стјепана II Хрватином Кључким. Град је био у рукама Вукослава Хрватинића и његовог сина Влатка Вукославића, а потоњи га је предао у угарске руке у замену за посед Бршћановац у Славонији 1363. године. У том периоду се наводи да се ради о граду у Босни, у пограничју. После смрти краља Лајоша Великог (1382), Кључ се поново нашао у Босни и у поседу Хрватинића. После смрти Хрвоја Вукчића припао је потомцима

његовог брата Драгише, о чему сведочи повеља из 1446. године, када је експлицитно забележено и постојање кључке вароши. У граду је 1463. заробљен последњи босански краљ Стефан Томашевић и, убрзо затим, погубљен у Јајцу. Од краја 1463. па до пред сам крај XV века, Кључ се налазио у угарским рукама, у саставу Јајачке бановине, а након тога је поново пао у турске руке.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 438–440; L. Thallóczy, S. Barabás, *CD Blagay*, 97; F. Šišić, *Iz arkiva u Körmendu*, *Vjesnik Kralj. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arkiva* 7 (1905) 216; Lj. Thallóczy, *Istraživanja o postanku*, 418–419, 427–428, 438–440; L. Thallóczy, *Studien*, 7–11, 29, 40–43, 55, 57, 62–63, 88, 337–342; T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik IX*, Zagreb 1911, 238; ГПБ 1 (2008) 12–13, 22 (Ј. Мргић); ССА 7 (2008) 52–53, 55–56 (Ј. Мргић).

Литература: Н. Креševljaković, *Stari bosanski gradovi*, *Naše starine* 1 (1953) 27–28; М. Vego, *Naselja*, 56; I. Bojanovski, *Ključ na Sani. Ključ – srednjovjekovni grad*, *Arheološki pregled* 15 (1973) 100–105; isti, *Einige Ergebnisse in der Erforschung mittelalterlicher Burgen in Bosnien mit Besonderer Beachtung der Transformation der Burgen in Artilleriefestungen*, *Balcanoslavica* 7 (1978) 81–89, 97, 100; isti, *Ključ na Sani. Ključ – srednjovjekovni grad*, *Arheološki pregled* 23 (1982) 140–142; Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља средњовековне босанске државе*, Сарајево 1978, 29–30, 130–131, 136, 264, 278; *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine* II, Sarajevo 1988, 147 (Т. Glavaš); Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 43, 45–46, 60–61, 67–68, 76, 116, 118, 122–129, 231, 234–238; *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља: према писаним изворима*, Београд 2010, 128–129 (Ј. Мргић, са старијом литературом).

Neven Isailović

Institut d'Histoire

Belgrade

**CHARTRE DU KNÈZE VUKOSLAV HRVATINIĆ DONNANT
LA LIBERTÉ AU FILS DE JURAJ HRANIĆ ET MARICA**

Ključ, le 25 mai 1325

Résumé

Le knèze Vukoslav Hrvatinić, fils du knèze Hrvatin Stjepanić, par son acte délivré le 25 mai 1325 dans la ville de Ključ, a libéré Hranić, probablement le fils illégitime de Juraj Hranić et de la servante Marica. Il l'a fait à la demande de trois de ses hommes, y compris le père de l'enfant, Juraj. La donation de la liberté est garantie par la foi du knèze et par son message à la progéniture, et a été réalisée en présence de sept témoins „dignes de foi et crédibles“ et de deux confidents. Parmi les témoins, un magister et l'aumônier de Vukoslav sont mentionnés. Au moment de la délivrance du document, le knèze Vukoslav a été libéré d'être opprimé par les nobles croates les Šubić Bribirski, mais, selon toute vraisemblance, il était toujours sous l'influence des magnats slavonian, les Babonić. En 1326, il changea probablement de camp et devint vassale du ban bosniaque Stjepan II, après que les rebelles Babonić ont été attaqués par ban slavonian Mikac Mihaljević, sur les ordres du roi hongrois Charles Robert. Le présent acte contient le sceau suspendu du knèze Vukoslav Hrvatinić, le premier sceau conservé d'un représentant du genre Hrvatinić, mais la légende et le motif artistique ne peuvent être interprétés de façon fiable. Le même sceau a été utilisé par Vukoslav dix ans plus tôt (1315), mais cette copie a également été endommagée.

Mots-clés: Vukoslav Hrvatinić, Juraj Hranić, Marica Hranić, Ključ, joup de Banjica, 1325, XVe siècle, charte, diplomatique, langue latine.

